

LEVENDE

WWF

NATUR

NR. 2, JUNI 1995

**WWF finder
nye arter
i danske
naturskove**

Side 7-9

**Drik kaffe
med god
miljøsamvittighed**

Side 23

Rejser med

Verdensnaturfonden
& Albatros travel

Albatros
travel

*Oplev regnskov, koralrev & naturfolk med
danske tropebiologer og kulturgeografer*

Specialtilbud til
WWF's medlemmer:

ØST FOR BALI

Afr: 28. jul - 22. aug:

Kr. 14.950,-

inkl. dansk turleder,
al transport & morgenmad

*Endnu få ledige pladser på sommerens ture til Borneo og Ny Guinea
Ring og få vores nye Adventure program*

Albatros travel - WWF, Verdensnaturfondens officielle rejsebureau
Østen afdeling 33 32 75 30

Levende Natur

Tidsskrift for
international naturbevarelse

Udgivet af

WWF Verdensnaturfonden
Ryesgade 3 F
2200 København N
Tlf. 35 36 36 35
Giro nr. 5 00 20 01

Ansvarshavende redaktør
Anne-Marie Mikkelsen (DJ)

Redaktion

Generalsekretær Lene Witte
Lic.scient. Tommy Dybbro
Mag.art. Kim Carstensen
Cand.phil. Mik Steenberger

Grafisk Produktion

Levison+Johnsen+Johnsen a/s

Lay-out og tilrettelæggelse
Per Zornig

Levende Natur er trykt på
ikke-klorbleget papir

ISSN 0108-7991

Indhold

Et hjørne af	
Amazonas indre	4
Mangfoldighed	
i danske naturskove.....	7
Operation Oskar	10
Krokodillens	
tårer er ægte nok	12
Naturnoter	19
Brevkassen	20
Noter om WWF	21
Grønne råd	22
Skænk bønderne en tanke ..	23
Poul Guldberg	24

Foto: Bert Wiklund

Forsiden:

Stor gøgeurt er en af de truede - og meget efterstræbte - vilde planter i Danmark. Den kræver meget specielle jordbundsforhold og absolut uforstyrrede omgivelser for at kunne trives. Læs om de andre planter og dyr, der også stiller krav om fred og ro, i artiklen på side 7-9.

Det mener WWF Verdensnaturfonden:

Kaffe og grønne skove

De tropiske skove forsvinder fortsat med alarmerende hast. Årligt ødelægges der så meget som fire gange Danmarks areal. Og problemet er ikke på vej til at blive løst.

Skovene forsvinder, selv om alle er enige om, at det ikke må ske. Selv om befolkningerne i mange lande, bl.a. i Danmark, opfatter rydningen af tropeskovene som et af verdens alvorligste miljøproblemer.

Verdens hidtidige indsats for bevarelse af skovene er simpelthen utilstrækkelig:

- FNs Landbrugsorganisation, FAO, har arbejdet med skovbevarelse i over ti år - uden resultater.
- Den Internationale Tropiske Tømmer-Organisation, ITTO, har arbejdet for bæredygtig produktion af tropisk træ - uden resultater.
- Alverdens lande enedes om principper for bæredygtig skovdrift ved FNs store miljøkonference i Rio i 1992 - uden resultater.

Hvis de tropiske skove skal reddes, må der nye initiativer til. Regeringerne må gå sammen om bindende regler for bæredygtig skovdrift og bevarelse af skovenes enestående dyre- og planteliv. Men regler er ikke nok. Det skal også gøres økonomisk attraktivt at forvalte skovene bæredygtigt.

En vigtig opgave er at sikre en stabil og bæredygtig landbrugsproduktion i de skovområder, som allerede er blevet ryddet. Det kan nemlig være med til at mindske presset på de resterende skovområder. Bønderne skal tjene nok til at leve af deres eksisterende jord, og de skal have en pålidelig indtægt, så det giver mening at investere i langsigtet bæredygtighed. Naturbevarelse er kommet til at handle om at skaf-

Foto: Rigmor Mølskov

Generalsekretær Lene Witte

fe lokalbefolkningen nye indtægtskilder som alternativ til f.eks. rydning af regnskov.

WWF Verdensnaturfonden er gået med i et initiativ, som giver hver enkelt af os mulighed for at være med til at skabe en mere bæredygtig produktion af en af de vigtigste afgrøder fra tropeskovene. Det drejer sig om kaffe. Initiativet hedder Max Havelaar, og det sikrer en bæredygtig produktion ved at garantere kaffebønderne stabile, høje priser og ved samtidig at stille krav om bæredygtige produktionsmetoder. F.eks. er monokulturer ikke tilladt, og brugen af pesticider stoppes.

Vi kan ikke redde de tropiske skove bare ved at drikke Max Havelaar kaffe. Men det hjælper. Og det er en måde, hvor vi kan gøre noget konkret i vores dagligdag.

Læs mere om Max Havelaar kaffen på side 23. Og køb den fremover, der hvor du køber ind til daglig. Det er den med elefanten.

WWF - World Wide Fund for Nature - er en privat og uafhængig international miljøorganisation, som arbejder for at løse globale natur- og miljøproblemer. WWF har afdelinger i 30 lande, og WWF Verdensnaturfonden er den danske afdeling. Formålet med WWF's arbejde er at bevare naturens mangfoldighed (den biologiske diversitet), at sikre at udnyttelsen af naturens ressourcer sker på en bæredygtig måde og at bekæmpe forurening og unødigt forbrug af ressourcer og energi.

Projekt Junglevagt for Amazonas:

Et hjørne af Amazonas indre

Tekst og foto:
 Elisabeth Kjørboe

Jeg føler mig som en heldig kartoffel, når jeg på fordækket af motorbåden suser afsted på Amazonfloden mod naturreservatet Pacaya-Samiria. Som oftest står solen højt og bruner mine vinterblege danske kinder. Regnskovens monoton på begge sider af floden med den lave, frodige, grønne bevoksning giver fred til en fortravlet sjæl og inspirerer til overvejelser om livsbetingelser, livskvalitet, kulturelle værdier og udviklingspotentialer.

Jeg føler mig heldig på flere måder: Fordi jeg har mulighed for at lære nogle af de mennesker at kende, der bor her, og opleve naturen, som omgiver dem. Og fordi jeg ikke er tvunget til at overleve under deres betingelser. For livet i junglen er ikke en dans på roser, selv om man kunne forledes til at tro det, når man ser det udefra.

Naturreservatet Pacaya-Samiria

Reservatet er på størrelse med halvdelen af Danmark og blev oprettet i 1982. Her bor ca. 33.000 indbyggere fordelt på 99 landsbyer, som alle ligger langs flodbredderne. Omkring 80 pct. af befolkningen er efterkommere af Cocama-indianerne, som har beboet området i mange århundreder.

Resten af befolkningen er "mestizos" - blandingsracer mellem spaniere og indianere. 80 pct. af arealet oversvømmes i 6 måneder om året, når smeltevandet fra Andesbjergene og troperegnet får floderne til at gå over deres bredder.

I århundreder har cocama-indianerne være udsat for grov udnyttelse af spanske missionærer, lokale og udenlandske herremænd, han-

**WWF har sammen med AIF,
Arbejdernes Internationale Forum, arbejdet for
at sikre en bæredygtig udvikling i
naturreservatet Pacaya-Samiria i Peru siden 1993.
Projektet - Junglevagt for Amazonas - går godt.
Elisabeth Kiørboe er ekstern konsulent på projektet, og
her fortæller hun om de sidste to års erfaringer**

Fællesmøde i landsbyskolen danner afslutningen på 4 dages arbejde i landsbyen Nueva Independencia. Fællesmøderne er meget vigtige, da alle får mulighed for at give deres besyv med.

delsfolk og lokale myndigheder. I dag er de ved at miste deres sprog og traditionelle levevis. Direkte adspurgt af fremmede indrømmer de ikke, at de er cocama-indianere - de ved af erfaring, at det er smartest at skjule deres indianske oprindelse.

I det peruanske samfund er man tredierangsbürger, hvis man er indianer. Derfor går de også klædt i almindeligt vestligt tøj, og taler spansk. Men deres efternavne røber deres indianske rødder - Murayari, Tamani, Manihuari, Canaquiri er gamle cocama-familie-navne.

Pacaya-Samiria projektet

I juni 1993 startede WWF Verdensnaturfonden og Arbejdernes Internationale Forum et integreret udviklings- og regnskabsbevarende projekt i 20 landsbyer i naturreservatet. Målsætningen for de første 2 års arbejde var at danne grundlaget for udviklingen af et miljøvenligt ressourcforvaltningssystem, så både mennesker, flora og fauna kan få rimelige overlevelsesbetingelser.

Projektets nyligt afsluttede folkeoptælling i de 20 landsbyer viste et befolkningstal på 5.072. Det er en meget ung befolkning vi har med at gøre - 51 pct. er under 14 år og kun 4 pct. bliver 55 år og derover.

Kønfordelingen er omvendt af den danske - 55 pct. er mænd og 45 pct. er kvinder - og dette mønster holder sig stort set igennem alle aldersklasser. Vi ved ikke helt præcist, hvorfor kvinderne ikke bliver i overtal i voksenalderen, men vi regner med, at det skyldes en større dødelighed blandt kvinder p.g.a. de mange børnefødsler. Det er ikke unormalt at kvinderne føder 10 børn, hvoraf kun halvdelen eller en tredjedel overlever de første 5 år.

Pilot-fasen

Igennem 2 år har vi forsøgt at støtte landsbyerne med at organisere sig, forbedre deres fangst- og dyrkningsmetoder samt deres uddannelses- og sundhedsservice. Vi har taget udgangspunkt i erkendelsen af, at hvis menneskene i naturreservatet ikke har rimelige livsbetingelser, så har naturen det heller ikke.

Så længe indianerne skal kæmpe en hård kamp for den daglige overlevelse, er de nødt til at udnytte alle muligheder omkring sig og det kan gå ud over naturressourcerne. Behovet for en pengeøkonomi er til stede i landsbyerne; sko, arbejdsredskaber, batterier, medicin, etc. er de nødt til at købe for penge.

Når oversvømmelserne har hærget i længere tid end sædvanligt, har indianerne også brug for at købe såsæd til næste dyrkningsperiode. Den afgrøde, de nåede at høste, bliver brugt til at holde sulten fra døren. I regntiden må befolkningen leve af deres høstforråd, af fisk og af de dyr, de kan fange i det indre reservat - aber, skildpadder, vildsvin, hjorte.

Jeg bruger den lange transporttid ud til reservatet til at gennemtænke, hvordan vi bedst kan støtte en harmonisk udvikling for disse folk og deres omgivelser. Samme emne vendes og drejes med landsbybeboerne, med de lokale indianerorganisationer ADECOP og AIDECOS og med de peruanske ansatte på projektet.

En nylig afholdt 6 måneders evalueringsproces med alle 20 landsbyer har for første gang givet dem mulighed for systematisk at gennemtænke, hvilke problemer de har, hvad årsagen er til dem, og hvordan de kunne forestille sig at løse dem.

Vi er alle klar over, at der ikke findes nogen patentløsning på deres problemer. Vi har sammen vurderet, at løsninger primært skal findes indenfor 3 områder: ejendomsret til jorden, forbedrede fangst- og dyrkningsmetoder samt adgang til afsætningsmarkedet af alternative nicheprodukter. Ligeledes bestræber vi os på at forbedre sundhedstilstanden og skoleundervisningen.

Samarbejdet

De to indianerorganisationer AIDECOS og ADECOP, som projektet har støttet oprettelsen af, er i gang med det vanskelige arbejde

med at skaffe landsbyerne ejendomsretten til jorden og udarbejde jordfordelingsplaner. De bliver hjulpet af projektets juridiske rådgiver og af det store registreringsarbejde af territoriet, som projektet er i gang med at gennemføre.

Forbedringen af fangst- og dyrkningsmetoderne gennemføres løbende ved hjælp af uddannelse og støtte til mindre familiebaserede produktionsenheder. Vi lægger vægt på, at bevarelsen af miljøet er en forudsætning for at kunne øge produktionen. Der skal holdes et vågent øje med fiskebestanden, med dyrelivet, med træer og palmer og med kvaliteten af afgrøderne.

De næste 3 år af projektet skal bl.a. bruges til at gennemføre forskellige typer eksperimenter med afsætning af halvforarbejdede produkter som røgede, saltede og fileterede fisk, destillation af alkohol fra sukkerrør, ukrudtsbekæmpelsesmidler udvundet af planter og buske, olie fra jordnødder etc.

Sundhedstilstanden forsøger vi at forbedre ved at gennemføre kurser i hygiejne, familieplanlægning, ernæring og brug af plantemedicin. De små landsbyapoteker bliver støttet via kurser i administration.

På undervisningsområdet støtter vi oprettelsen og driften af en eksperimentel to-sproget skole for børn fra 5 til 16 år i én af de større landsbyer. Derudover giver vi stipendier til 8 unge cocama-indianere, som uddanner sig som to-sprogede lærere. De skal efter endt uddannelse tilbage til området og undervise.

Virkelighed eller illusion

Når solen går ned over junglen, og vi samles til en skal suppe og stegte bananer, går snakken om dagens aktiviteter og oplevelser. Vores tvivl ligger lige under overfladen, og vi har brug for at høre hinandens meninger om de store og små spørgsmål. Tvivlen tvinger os til at se med kritiske øjne på projektet og på, hvad det er for en udvikling, vi sætter i gang.

Vi tror på projektet og tror, at vi har fat i den rigtige ende. Men alligevel helt herude i junglen, så langt væk fra den såkaldte civilisation, kan man godt blive i tvivl, om man befinder sig i virkeligheden eller i en illusion. ■

Danske solceller på taget af huset i baggrunden giver strøm til projektcentret, kirken og havnepladsen i landsbyen San Martin. Foran huset går Elisabeth Kiørboe og projektets peruanske leder, José Lopez Parodi.

Foto: WWF

Der findes mange forskellige dyre- og plantearter i Pacaya-Samiria naturreservatet. Her er det en flodskildpadde, der er på vej op på bredden.

Over 50 pct. af befolkningen i Pacaya-Samiria er under 14 år. Her er det tre søskende på 10, 8 og 2 år.

Mange dyr og planter i de danske naturskove

I to år har WWF's naturskovsekspert Peter Friis Møller og hans hold af med-eksperter gennemtravet danske skove for at undersøge, hvor mange forskellige dyre- og plantearter, der findes - og hvor de findes.

Holdet har gjort mange spændende fund, men det overraskende var alligevel, at eksperterne fandt 11 arter, der aldrig før er set i Danmark.

Og tre af disse arter er endda helt ukendte for videnskaben - helt nye arter.

Det drejer sig om tre arter af pansermider, nogle små uanselige dyr på et par mm.

Her fortæller Peter Friis Møller om arbejdet med at kortlægge mangfoldigheden i de danske skove

Af Peter Friis Møller

I de sidste årtier har der været stor opmærksomhed om Jordens naturskove, især regnskove og truslerne imod dem.

Først i de senere år er man for alvor begyndt at stille skarpt på vore egne naturskove og deres truede naturværdier.

Der førte i 1992 til Miljøministeriets naturskovsstrategi, som er den hidtil største indsats for at gavn skovenes oprindelige planter og dyreliv.

Vores viden om de danske naturskove og skovenes biologiske mangfoldighed er imidlertid ikke tilstrækkelig og i mange henseender forbløffende ringe. Derfor lod WWF-Danmark i 1992 årets Pandapris gå til et projekt, som skulle øge vores viden og dermed forbedre grundlaget for beskyttelsesarbejdet. Projektet nærmer sig sin af-

slutning og her skal bringes et par foreløbige resultater.

Kulturskov, naturskov og urørt skov

De danske skove er alle stærkt påvirket af mennesker, og langt det meste skov er direkte skabt af os. Som oftest består skovene af fremmede træarter og er kulturskov. En mindre del nedstammer fra den naturligt indvandrede skov, og er naturskov. Den kan være bøgeskov, egekrat, ellesump eller artsrig løvblandskov.

Alm forstlig skov: Nørreskov. Klassisk bøgesøjlehal. Flot er den, men ensartet, ensaldrende og uden de hullede eller døde træer som er så afgørende for mange arter. Desuden får den næppe lov til at blive gammel.

Foto: Per Wilkner

Både kulturskov og naturskov kan være urørt skov - dvs. skov, hvor mennesker ikke længere må blande sig, men skal lade naturen råde frit. Mest interessant er den urørte naturskov, for det er der, vi kommer nærmest til urskovens skovbillede.

Projektets mål er at undersøge mangfoldigheden af dyr og planter i urørt naturskov, sammenlignet med forstligt drevet skov, og klarlægge, hvilke forhold der er afgørende for forskellene.

Der arbejdes på to fronter. Den relevante litteratur granskes, og - som det vigtigste - skovene undersøges. Otte naturskovsområder blev udvalgt, nemlig de bedste der kunne opdrives på Sjælland og Lolland.

Områderne er ikke alle helt urørte, og slet ikke hvad vandstanden angår. Kun knap halvdelen har en form for urskovsagtig struktur. Desuden er de ret små; det største område er på omkring 20 ha, og det mindste er på 2 hektar.

Områderne ligger i både statsskove, private og fondsejede skove. Fordelt med fire i Nordsjælland, et i Hornsherred, to på Sydsjælland og et på Lolland. Fire områder er bøgeskove, mens de fire øvrige er mere blandet skov med bl.a. ask, el, bøg, eg, elm og lind.

Det lykkedes også i de fleste tilfælde at finde et rimeligt stykke forstligt drevet skov i nærheden til sammenligning. Områderne er valgt så deres størrelse og naturforhold, hældning, jordbund, træarter osv. så vidt muligt er de samme som i de urørte skove. Kun driften er forskellig.

Undersøgelserne

Omkring 25 forskellige forskere, studerende og kyndige amatører medvirker i projektet. Skovhistorie, jordbundsforhold og vandstand er klarlagt. Og så omfatter undersøgelserne alle plantegrupper: træer, buske, urter, mosser, laver, svampe og en række dyregrupper: smældere (biller), stankelben, edderkopper, pansermider, snegle, fugle og flagermus.

Smælderne er en lille gruppe af biller, hvoraf flere arters larver lever i hule træer og dødt ved. Pan-

Urskovsagtig naturskov: Suserup Skov. Stor variation i arter, aldre og lysforhold. De ældste træer er 3-400 år. Mængder af dødt ved - og mange arter.

sermider er små, næsten mikroskopiske dyr i jordbunden og i de frønnede stammer.

I de fleste tilfælde er der fundet ret tydelige forskelle på såvel artsantal, sammensætning som individantal. De urørte skove er gennemgående mere artsrige og har flere specielle arter end de forstligt drevne.

Resultater

Den mest markante forskel ses og høres hos fuglene:

Om foråret er det en utrolig oplevelse at gå fra det urørte til det forstligte område. Fra en hæftig hakken og trommen af spætter, knævreren af stære, filen af mejser, hujen af hulduer og skræppen af alliker i den urørte skov til en i sammenligning næsten tyst skov.

Optællingerne viser da også, at der er to til tre gange så mange fugle og flere arter i den urørte end i den forstligte skov.

Smælderne og pansermiderne udviser meget stor forskel på de urørte og de forstligt drevne. Mindre forskelle sås hos stankelben og hos skalbærende snegle.

Undersøgelserne af urterne antyder, at der i gennemsnit nok er færre arter i en enkelt stikprøve i den urørte skov. Det skyldes gennemgående mindre lys, og at bladansamlinger og dødt ved ganske enkelt tager plads op. Til gengæld ser der ud til alt i alt at være flere plantearter i det urørte skovsystem, fordi der simpelthen er flere levesteder og større variation.

Laverne i skovene er generelt præget af den høje luftforurening og forsurening, der dels har udryddet mange arter, dels påvirker lavsamfundenes sammensætning og fordeling. I projektet er kun bøgetræers lavflora undersøgt, men også her er fundet en entydig forskel. De urørte naturskove er artsrigere og huser flere sjældne arter. Det samme gælder for svampe og mosser.

Nyopdagede arter

De mest epokegørende resultater er vedrørende pansermiderne.

I alt blev der fundet 75 forskellige arter, hvoraf de 11 er nye for Danmark og de 3 tilmed er helt nye for videnskaben, dvs. aldrig har været beskrevet før. Opdagelse af nye arter er bestemt ikke usædvanligt i regnskoven, men at det også kan ske i dansk naturskov i et WWF-projekt, er nok overraskende.

Konklusioner og anbefalinger

På baggrund af de foreløbige resultater kan man se, at en række forhold har særlig stor betydning:

- Dødt ved har afgørende betydning for forekomsten af en række arter af især svampe, insekter og mider.
- Store, gamle træer er - både indvendig og udvendig - særdeles vigtige levesteder, og især når de kan gennemføre deres fulde livsforløb; f.eks. når bøge i stedet for at blive fældet senest som 120-årige kan få mulighed for at blive deres naturlige 2-300 år og derefter indgå i kredsløbet påny.
- Høj fugtighed er et gode. En ikke-drænet skov med fugtige lavninger huser flere arter.
- Træartsvariation, forekomst af flere forskellige træarter - især af de hjemmehørende, giver flere levesteder og flere arter. Bl.a. er en art som ask vigtig.
- Naturskovens vedvarighed - det at der er tale om gamle skovsystemer - har stor betydning for en række arter. Det gælder især arter med en lav spredningsevne, f.eks. flere svampe og laver samt pansermiderne og en række insekter, hvor selv en skovsti kan være en uoverskridelig hindring.

Set over et længere tidsrum vil forskellene mellem de urørte og de forstligt drevne områder blive endnu større, bl.a. fordi gamle træer i de forstligt drevne skove står foran hugst i de kommende år.

Man må nok erkende, at områderne skal være store, hvis de også på langt sigt skal kunne huse de mange arter. Der skal være plads til alle skovens udviklingsstadier, bl.a. lysninger i skoven, hvor lys- og varmekrævende arter kan tilgodeses. For at virke som selvstændige skovsystemer skal urørte skove ifølge undersøgelser i Mellemeuropa helst være på 100 ha og derover. Men selv meget små områder har deres betydning for arters overlevelse, som trædesten og i det hele taget som andehuller.

Muligheder

Der er muligheder for at forbedre vilkårene for skovens naturlige

Mange svampe lever på gamle træer.

Foto: Bert Wiklund

Mange laver er knyttet til ældre træer - her er det almindelig skæg-lav.

Foto: Bert Wiklund

Nogle træbukkearters larver er knyttet til døde træer.

Foto: Bert Wiklund

ge plante- og dyreliv.

Fugtighedsforhold kan ændres fra dag til dag ved lukning af grøftesystemer. Dødt ved tager noget længere tid, mens store, gamle træer og urskovsagtige strukturer tager menneskealder at udvikle.

Fuglene er nok den artsgruppe, som reagerer hurtigst på nye muligheder. Det varer ikke længe, før spætter flytter ind i et dødt træ, og i kølvandet på dem mejser, stære, hulduer osv. De arter, som kræver lang vedvarighed, er derimod sværest at tilgodeses på anden måde end ved at sikre og udvide de områder de allerede lever i. Miljøministeriets naturskovsstrategi sætter ind på alle planer.

En særlig stor udfordring er at få indarbejdet naturhensynene i de 95 pct. af skovarealet, som ikke omfattes af fredninger, reserver, naturskovsstrategi m.v., så man så langt som muligt kan lade den uundværlige træproduktion gå hånd i hånd med naturhensynene.

Projekt i Letland

Som en opfølgning på ovennævnte projekt blev Pandaprisen for 1994 givet til et tilsvarende projekt i Letland. Målet er bl.a. at sammenligne naturskov i de to lande og navnlig se på, hvad vi kan gøre for at bevare og helst forbedre forholdene for et naturligt plante- og dyreliv.

Operation Oskar

spørgsmål og svar

Sponsorkampagnen
Operation Oskar har vakt opmærksomhed. Det viser sig bl.a. ved et stort antal reaktioner fra vores medlemmer. De fleste positive, men der er også kritiske røster imellem. Vi giver her svar på de mest almindelige spørgsmål og kommentarer

Af Mik Steenberger

Søndag den 19. marts 1995 gjorde vildtberjentene i Bwindi Nationalpark i Uganda et uhyggeligt fund. I en lysning lå de døde kroppe af fire voksne bjerggorillaer, alle dræbt med spyd. Man mener, at der har været en femte gorilla i flokken, nemlig en lille unge, og at det er dén, krybskytterne har været ude efter. For hverken hoved, hænder eller fødder var hugget af de dræbte dyr, og en lille gorillaunge kan sælges for mange penge på det sorte marked. De voksne gorillaer er derfor blevet dræbt, fordi hele flokken forsvare deres unger med livet som indsats.

Denne triste hændelse er endnu et bevis på, hvor udbredt illegal jagt i form af egentligt krybskytteri er. Men den viser også med al ønskelig tydelighed, hvor svært det er at beskytte gorillaerne. Det kræver nemlig ikke mindst, at den lokale befolkning inddrages positivt i arbejdet med at bevare naturværdierne, og at disse mennesker samtidig opnår konkrete fordele ved naturbevarelsen. Det er den bærende idé bag alle WWF's projekter.

En anden og på langt sigt mere alvorlig trussel mod gorillaerne er imidlertid ødelæggelserne af deres levesteder, regnskovsområderne i det centrale Afrika. Operation Oskar er en del af WWF's kamp for at redde disse enestående regnskovsområder og med dem de sidste 600 bjerggorillaer i verden.

Lavlandsgorillaen findes flere steder i det centrale Afrika og er ikke så truet som bjerggorillaen.
Foto: WWF

Foto: WWF

Ros og ris

Rigtig mange af vores medlemmer og støtter bakker op om Operation Oskar, og det skal de have en stor tak for! Også blandt dem, der ikke ønsker at tegne sig for et sponsorat, er der mange positive tilkendegivelser om projektet. Rosen går ikke kun på, at det er relevant at gøre en ekstra indsats for gorillaerne, men i lige så høj grad, at man finder de udsendte materialer interessante. Vi har også noteret os en stor tillid til, at WWF prioriterer indsatsen og midlerne på den rigtige måde. Og så over til risen.

Spørgsmål

Jeg har meget sympati for projektet, men synes, at I efterhånden beder om penge for ofte. Hvorfor kan I ikke nøjes med mit årlige kontingent?

Svar

Det er sandt, at vi beder vores støtter om hjælp oftere end før. Det skyldes ikke kun, at behovet for naturbevarelsesprojekter vokser i takt med truslerne mod Jordens dyre- og planteliv, men også at vi ønsker at give vores medlemmer og støtter forskellige muligheder. Nogle vil helst give et beløb til kampen for at bevare regnskoven, andre til indsatsen mod klimaforandringer. Nogle foretrækker vores aktiviteter for at redde den sibirske tiger, andre arbejder for at sikre rent vand i søer og åer. Og endelig er der dem, der helst vil give et højt kontingent.

Med indtægterne fra de årlige kontingenter ville vi ikke være i stand til at yde den indsats, vi finder nødvendig. Og med til historien hører også, at vores jævnlige henvendelser til medlemmerne

Sådan en lille gorillaunge, der har været fjernet fra sin mor, er svært at bringe tilbage i naturen. Som regel dør den.

giver positive resultater. Vi samler i disse år flere penge ind blandt medlemmer og støtter end nogensinde før. Så hvis man måske bliver ked af en henvendelse for meget, kan man glæde sig over, at WWF på denne måde får flere penge ind til sit arbejde - også selv om man ikke har mulighed for at give hver gang.

Spørgsmål

Hvorfor sørger I ikke for at få nogle nye medlemmer i stedet for at henvende jer til de samme evig og altid? Brug dagbladsannoncer, TV-reklamer mm.

Svar

Vi arbejder ihærdigt på at tiltrække nye medlemmer, og det lykkes da også i en vis udstrækning. Blandt andet derfor opfordrer vi gennem hvert eneste nummer af *Levende Natur* vores medlemmer til at hjælpe os med at hverve nye medlemmer. Men vi må også se i øjnene, at det ofte er nemmere at få folk til at købe WWF's Naturmærke eller varer gennem PandaPost end at få dem til at blive medlemmer.

Når vi ikke bruger f.eks. dagbladsannoncer og TV-reklamer i Operation Oskar, skyldes det, at det ville blive alt for dyrt. Inden vi for alvor startede Operation Oskar, testede vi kampagnen og fandt på den måde frem til den mest lønsomme kampagneform. Hvis vi skulle have store helsidesannoncer, måtte det være med en sponsor, og en sådan har vi endnu ikke fundet til netop denne kampagne.

Spørgsmål

Jeg vil gerne støtte Operation Oskar med et éngangsbeløb, men ikke med månedlige indbetalinger. Hvorfor kan det ikke lade sig gøre?

Svar

Vi er meget taknemmelige for éngangsbidrag til Operation Oskar, for selvfølgelig gælder det også her, at mange bække små gør en stor å. Når vi i henvendelserne til vores medlemmer/støtter har opfordret til månedlige sponsorbidrag, skyldes det den kendsgerning, at det er så absolut det mest lønsomme. Også det har vi testet os frem til. Men altså, éngangsbeløb er også meget velkomne.

Kommentar

Jeg bryder mig ikke om jeres aggressive måde at "rykke" for svar på, og jeg ønsker ikke at skulle stå til regnskab for, hvorfor jeg ikke vil være sponsor for Operation Oskar!

Svar

Alle erfaringer siger os, at en erindringskrivelse øger tilslutningen med mere end 50 pct. Derfor fandt vi det både fornuftigt og i orden at sende et brev til dem, vi ikke havde hørt fra. Ved samme lejlighed tillod vi os at bede om svar på nogle spørgsmål. Svarene skal indgå i vores analyser af kampagnen, for kun gennem reaktioner fra vores medlemmer kan vi nemlig blive bedre og mere effektive i vores arbejde.

Men når det er sagt, må vi på basis af de indkomne svar konstatere, at brevet kunne have været formuleret mere heldigt. Formen var for nogle en provokation, mens andre fandt det på sin plads at blive mindet om Operation Oskar. Alle disse tilkendegivelser og erfaringer tager vi med os, når vi planlægger nye henvendelser.

Spørgsmål

Hvorfor bruger I ikke pengene på at redde noget natur, i stedet for at sende alt det dyre materiale ud?

Svar

WWF bruger mange penge på naturbevarelse hvert eneste år - på verdensplan i størrelsesordenen 1,2 - 1,5 milliarder kroner. Men det er selvfølgelig rigtigt, at vi også bruger penge på kampagner, som i teorien kunne bruges på feltprojekter. Problemet er bare, at pengene ikke kommer af sig selv - vi er nødt til at lave kampagner.

Hvad enten man er en erhvervsvirksomhed eller en velgørende organisation, er der behov for at opfordre folk til at købe henholdsvis give. Og det koster penge. Alene portoer koster WWF Verdensnaturfonden betragtelige beløb hvert år, men det er vi nødt til at leve med, for det koster som sagt penge at få penge.

Imidlertid har vi en særlig forpligtelse til at forvalte vores indsamlede midler på den bedste måde, og derfor gør vi altid meget ud af at benytte os af den mest lønsomme indsamlingsmetode.

I de fleste tilfælde får vi 3-4 kr. igen for hver krone, vi bruger i indsamlingsomkostninger.

For tiden arbejder vi på teknisk set (dvs. edb-mæssigt) at blive i stand til at imødekomme vores medlemmers individuelle behov og ønsker i forhold til WWF. Det skulle gerne resultere i både endnu lavere omkostninger og 100% tilfredse medlemmer.

Endnu engang tak til de mange, som støtter Operation Oskar! ■

Bjerggorillaerne, som de helst skal have det: ude i deres naturlige omgivelser.

Foto: Biodico

Krokodillens tårer er ægte nok

Krokodiller har levet på Jorden i 200 millioner år.
I alle disse år har de levet og udviklet sig netop til de arter, der findes i dag.
For knap 4 millioner år siden kom vi mennesker til - og i løbet af de seneste ca. 100 år
har vi bragt de fleste krokodille-arter til randen af udryddelse.
Så der er god grund for krokodillen til at græde rigtige tårer

af Uffe Gjol Sørensen

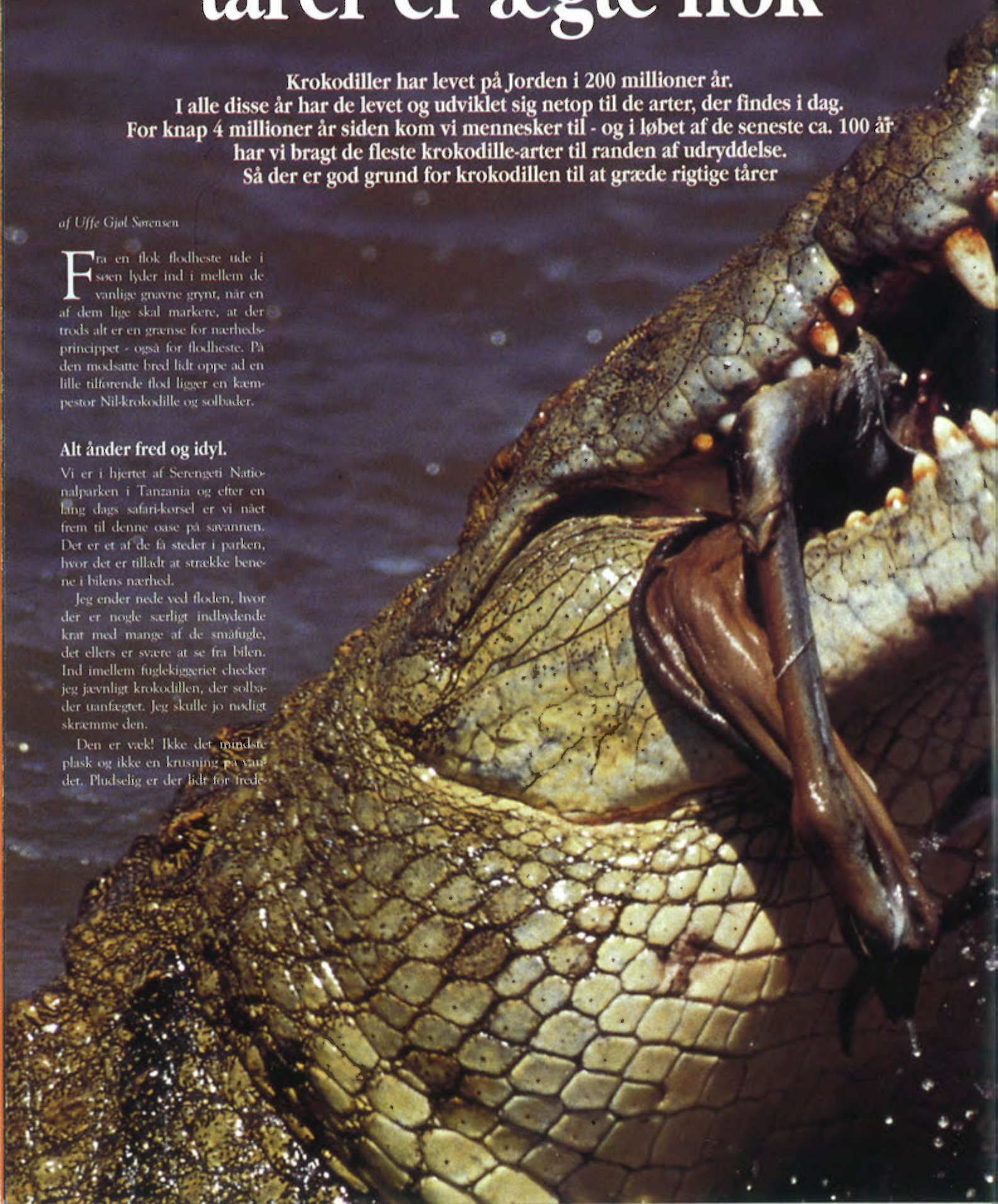
Fra en flok flodheste ude i søen lyder ind i mellem de vanlige grævne grynt, når en af dem lige skal markere, at der trods alt er en grænse for nærhedsprincippet - også for flodheste. På den modsatte bred lidt oppe ad en lille tilførende flod ligger en kæmpestor Nilkrokodille og solbader.

Alt ånder fred og idyl.

Vi er i hjertet af Serengeti Nationalparken i Tanzania og efter en lang dags safari-kørsel er vi nået frem til denne oase på savannen. Det er et af de få steder i parken, hvor det er tilladt at strække benene i bilens nærhed.

Jeg ender nede ved floden, hvor der er nogle særligt indbydende krat med mange af de småfugle, det ellers er svært at se fra bilen. Ind imellem fuglekiggeriet checker jeg jævnligt krokodillen, der solbader uanfægtet. Jeg skulle jo nødigt skræmme den.

Den er væk! Ikke det mindste plask og ikke en krusning på vandet. Pludselig er der lidt for frede-

ligt og idyllisk. Jeg betragter opmærksomt flodens blanke vandflade. Der går ikke lang tid - et kattet, langsindet krokodillehoved dukker diskret op inde ved bredden i skyggesiden - og ganske, ganske langsomt nærmest glider det store dyr videre og nu helt tydeligt med kurs ret imod mig. Jeg har ikke skræmt den bort, tværtimod. En jagt er indledt, og det tiltænkte bytte er mig.

Da afstanden er under 30 meter snupper jeg lige et sidste billede. Med krokodillens pupiller i søgelyset indser jeg lysende klart, at jeg ikke har nogen ambitioner som 'Crocodile Dundee in Africa', og jeg trækker mig skyndsomt tilbage. I bilens velkendte tryghed er der tid til refleksioner over den intense storhed i Afrikas stadig uberrørte natur - og distancen til søndagsturen i bøgeskoven derhjemme føles uendelig lang, som var det til en anden verden.

Myter og overtro

Krokodiller har et blakket ry. De er store - nogle af dem i hvert fald -

og er de store, kan de være farlige for mennesker. Både størrelse og farlighed er kvaliteter, som skaber myter. De fleste mennesker finder krokodiller uhyggelige. I det gamle Egypten blev frygten til en tilbedelse. Krokodillerne var hellige dyr, og der fandtes særlige templer til deres ære. Her har ægyptologer siden kunnet udgrave tusinder af krokodille-mumier.

I dag er krokodillen helt forsvundet fra det nedre Egypten. Krokodiller og den store befolkningstæthed i Nil-dalen går ikke i spænd sammen. Efter bygningen af Aswan-dæmningerne er der sat en effektiv prop i Nilen, som udelukker, at selv en tilfældig omstrejfende krokodille kan dukke op.

Men også i dag er der mange steder overtro knyttet til krokodiller. I WWF Verdensnaturfondens projektområde i Bangweulu-sumpene i Zambia er det en udbredt opfattelse, at mange krokodiller i virkeligheden er såkaldte menneskekrokodiller. Nogle meget farlige dobbeltvæsner, der har et liv som krokodille, men som samtidig lever som et menneske i landsbyen.

Foto: Bodo

Nil-krokodille med unger. I tiden lige efter ungerne er klekket, holder de sammen med moderen, og de bruger hende ofte som siddeplads.

Nil-krokodillen har haft held til at fange en Grant's gazelle, der er kommet ned til floden for at drikke.

Foto: WWF

Foto: Biofoto

Menneskekrokodiller tiltænkes alle mulige onde gerninger. Mange ulykker, f.eks. dødsfald, forklares ofte ved, at en menneskekrokodille har været på spil. Bliver en person mistænkt for at være en menneskekrokodille, er det en meget alvorlig sag, og vedkommende vil ofte være nødt til at flytte.

Ikke uventet er det svært at afsløre en menneskekrokodille. Det egentlige 'bevis' fås først, når det lykkes at dræbe en krokodille. Hvis den er den ene part af et af de farlige dobbeltvæsner, vil dens menneskeskikkelse straks blive dårlig og dø. Sammenfaldet af de to uafhængige hændelser giver folketroen en bekræftelse på antagelserne om en sammenhæng.

Ældgammel dyregruppe

Kigger man nærmere på krokodillerne, bliver man hurtigt fascineret af disse meget særprægede dyr. Krokodiller er en ældgammel dyregruppe, hvis stamtræ kan føres helt tilbage til dinosaurerne for ca. 200 millioner år siden. Til sammenligning kom vi mennesker først på banen for knap 4 millioner år siden.

Der er fundet flere hundrede fossile former for krokodiller i jordlagene fra de mange år millioner, men i nutiden kendes blot 23 arter. Flest findes i Nord- og Syda-

Oversigt over levesteder og beskyttelsesbehov for de 23 nulevende krokodille arter.

Art/Beskyttelsesbehov

Udbredelse

Akut beskyttelsesbehov (7 arter)

Siam-krokodillen
Filippiner-krokodillen
Kinesisk alligator
Cuba-krokodille
Sunda-gavial
Orinoco-krokodillen
Ganges-gavial

Sydøstasien
Filippinerne
Kina
Cuba
Sydøstasien
Nordlige Sydamerika
Forindien

Stærkt beskyttelsesbehov (5 arter)

Sort kaiman
Panzer-krokodille
Spids-krokodille
Sump-krokodille
Saltvands-krokodille

Sydamerika
Vest- og Centralafrika
Mellemamerika
Forindien
Sydøstasien til Australien

Moderate beskyttelsesbehov (6 arter)

Bredsnudet kaiman
Yacare kaiman
Bredsnudet krokodille
Nil-krokodille
Ny Guinea-krokodille
Dværgkrokodille

Sydamerika
Sydamerika
Mellemamerika
Afrika
Ny Guinea
Vest- og Centralafrika

Lavt beskyttelsesbehov (5 arter)

Australsk krokodille
Mississippi alligator
Brille kaiman
Glatpandet kaiman
Dværg kaiman

Australien
Nordamerika
Mellem- og Sydamerika
Sydamerika
Sydamerika

Nil-krokodiller i farme udgør i dag en stærkt stigende økonomisk aktivitet i en række lande.

merika med elleve arter. Ni arter findes udbredt i Asien over til Australien, mens der i Afrika kun findes tre arter. De nulevende krokodiller inddeles i tre familier: de rigtige krokodiller (14 arter), alligatorer og kaimaner (8 arter) og endelig den særprægede gavial (1 art).

Sværvægterne blandt krokodillerne er saltvandskrokodillen, der kan nå op på 9 meters længde og veje op til 1300 kg. I den modsatte ende bliver dværgkrokodillen kun bliver op til 2 meter lang.

Omsorgsfulde mødre

Krokodiller er i modsætning til, hvad de fleste mennesker tror, meget omsorgsfulde mødre. Alligatorerne bygger rede til deres æg, mens krokodillerne og gavialen graver æggene ned i sandet.

Hunnerne vogter over æggene, indtil de er udruget. Nil-krokodillen, som man ved mest om, opholder sig ved æggene døgnet rundt i de ca. tre måneder, det tager for æggene at blive klække-modne. Hunnen under end ikke sig selv et kølende bad i al den tid. Og bliver solen for meget for æggene, lægger

hun sin tunge krop beskyttende hen over reden.

Allerede inden ungerne er kommet ud af æggene, udstøder de en høj, kvækkende kalden, og denne lyd får hunnen til at grave æggene ud. Efterhånden som de små unger dukker op, tager hunnen dem forsigtigt i munden. Når hun har samlet sig en mundfuld, bærer hun dem ned til floden og slipper dem løs. Så tilbage til reden efter en ny mundfuld. Først når alle ungerne er samlet i det lave vand ved flodbredden, bliver hun hos dem.

I de følgende uger passer hun omhyggeligt på sine unger - og sine medsøstres med for den sags skyld. Ungerne entrer ofte hunkrokodillens ryg, hoved og snude og får sig en hvilepause. Hunnen tager også ungerne ind i munden og "tygger" grundigt på dem, før hun slipper dem løs igen. Man ved ikke hvorfor, men det hører tilsyneladende med til yngelplejen hos krokodiller!

Når ungerne er omkring en måned gamle, begynder de at strejfe om på egen hånd. I begyndelsen af deres tilværelse lever de mest af insekter, men efterhånden går de over til større bytte. Først når de er over to meter lange, går de for alvor over til fisk, fugle og mindre pattedyr. Kun meget store krokodiller på 3-5 meter kan finde på at angribe så stort et bytte som et menneske.

Vigtig rolle i økosystemet

Nutidens krokodiller er især udbredte i tropiske vådområder, men enkelte arter findes også i de varmere dele af selv tempererede klimaområder. De fleste krokodiller findes i ferske vådområder, men flere arter når også ud i brakvandsområder og saltvand.

I naturlige vådområder indtager krokodiller en nøglerolle i den økologiske balance. De er de største vandlevende rovdyr, der lever i ferskvand, og som overvejende fiskespisere har de stor betydning for at regulere fiskebestandene. I dele af Afrika, hvor krokodillerne er blevet udryddet eller reduceret kraftigt, er der også sket en markant nedgang i fangsten af spisefisk.

Det viser sig nemlig, at krokodillerne har holdt visse fiskearter, der lever af æg og yngel fra andre fisk, nede på et lavt antal. Efter krokodillernes forsvinden er disse rov-fisk blomstret op til stor skade for de spisefisk, der er vigtige for lokalbefolkningen.

Foto: Biofoto

Dværgkrokodillen er en af de dårligst kendte krokodiller. Den lever især i vådområder i regnskove, og den er svært at få at se.

Truede krokodiller

Krokodiller er i dag truet af en lang række menneskelige aktiviteter. Kommerciel udnyttelse og forfølgelse har betydet dramatiske nedgange i de fleste bestande og sammen med forringelser og tab af levesteder har det ført til, at der i dag er hele 7 arter, der er akut truede af udryddelse. Andre 5 arter må betegnes som stærkt truede.

Siamkrokodillen findes måske slet ikke mere i vild tilstand. Cubakrokodillen findes kun i ét vådområde, og både Filippinerkrokodillen og den kinesiske alligator er nede på vilde bestande på omkring 1000 dyr. Mange bestande af de resterende arter er stærkt reducerede og truede. Ikke mindre end 17 krokodillearter er i dag opført med hele bestande eller delbestande på den skrappe liste 1 under CITES-konventionen, der regulerer handel med produkter fra truede dyr og planter. Det vil i princippet sige, at der er totalt forbud mod handel med dyr eller dele af dyr fra disse bestande.

Ganges-gavialen findes kun i nogle få og små bestande i floder i

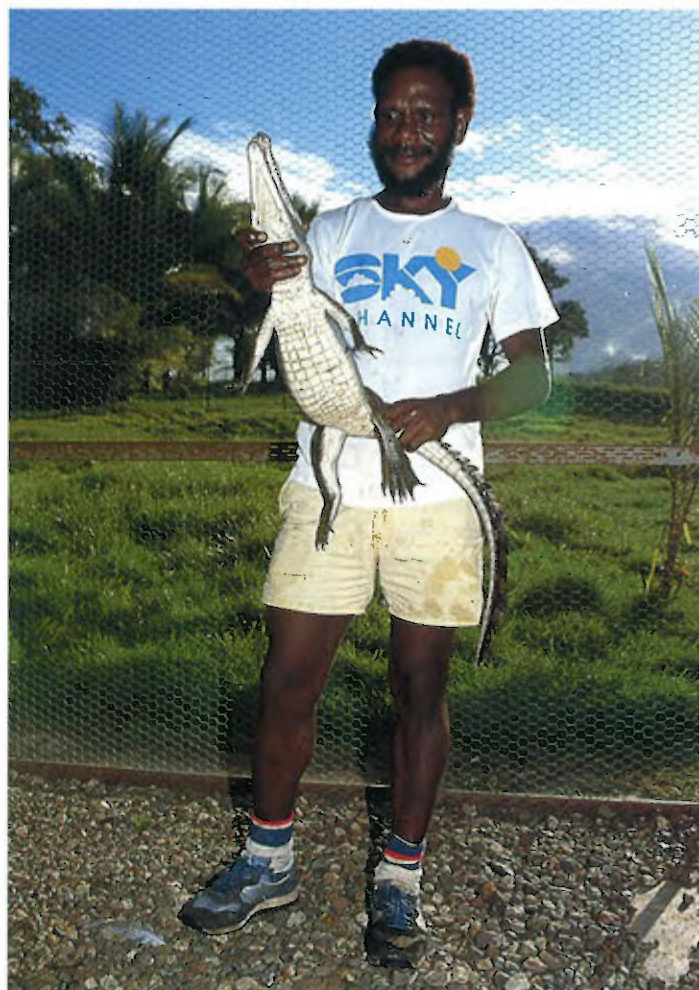

Foto: Biofoto

Ny Guinea krokodillen er mål for et omfattende opdræt i farme, men det er samtidig en af de arter, hvor der stadig sker en betydelig jagt på de vilde krokodiller, der dog endnu findes i betydeligt antal på øen.

Foto: WWF

Nepal og det nordlige Indien. Dæmningsbyggerier har ødelagt vigtige dele af floderne, ligesom de har isoleret bestandene fra hinanden. Desuden har den tiltagende afskovning af Himalayas skrån timer betydet så kraftig jorderosion, at floder tilsander og dermed ødelægges som levesteder for gavialen.

For denne art er der igangsat et beskyttelsesprojekt, hvor eksisterende bestande hjælpes med udsætning af dyr fra opdrætscentre, ligesom der arbejdes på genudsætninger i artens tidligere levesteder i Pakistan og Bangladesh. Lignende projekter er startet for 5 andre af de akut truede krokodillearter, men der er endnu ikke tegn på, at indsatsen vil lykkes. Det er beregnet, at kun omkring 2 pct. af krokodillens æg i naturen bliver til voksne dyr.

Opdrætscentre fungerer derfor ved, at æg lagt af vilde krokodiller indsamles og klækkes under beskyttede forhold. Herved kan der sikres en overlevelse til voksenalderen på op mod 70 pct. Unger-

ne er nemme at passe, og først når de når over en meters længde, bliver de sat tilbage på deres oprindelsessted eller flyttet til det nye område, hvor arten ellers er forsvundet.

Udnyttes af mennesker

Krokodiller er blevet udnyttet af mennesket siden tidernes morgen. De er blevet jaget for deres kød eller forsøgt bekæmpet som trusler mod mennesker eller husdyr. Nogle krokodiller er også blevet jagtet for at fremskaffe ingredienser til folkemedicin. Hannen af Gangesgavialen har f.eks. i yngletiden en udposning på snuden, der tillægges kønsstimulerende effekt.

Den menneskelige udnyttelse af krokodiller er dog først for alvor blevet udbredt i de sidste par hundrede år, hvor der er opstået kommercielle markeder for krokodilleprodukter, og hvor udbredelsen af skydevåben har gjort jagten nem.

Tidligst blev Mississippi-alligatorer udsat for en omfattende jagt,

der i første omgang skete for at udvinde fedt til smøring af floddampere og bomulds møller i datidens USA. Først i slutningen af sidste århundrede blev det fashionabelt at bruge alligatorskind til sko, tasker m.v., og dette satte ekstra skub i jagten.

I løbet af få årtier var alligatorbestandene i USA så kraftigt overudnyttet, at man vendte sig til andre arter for at holde trit med den kommercielle efterspørgsel. Først og fremmest gik det ud over krokodillearter i Mellem- og Sydamerika, men også i Afrika skete der en øget jagt. Efter 2. verdenskrig spredte den kommercielle udnyttelse sig til alle verdens krokodillebestande.

På verdensplan kulminerede denne alt andet end bæredygtige udnyttelse af vilde krokodiller allerede i 1950'erne, hvor mellem 5 og 10 millioner skind blev handlet pr. år. Overalt har man set det klassiske billede, at i takt med at de umiddelbart anvendelige arters bestande blev voldsomt redu-

Yacara kaimanen forekommer fra det sydlige Brasilien og ned til det nordlige Argentina.

ceret, så skiftede jagttrykket til de mindre velegnede arter. Sidst blev de sydamerikanske kaimaner mål for jagten. Det skyldes, at der kun er skindet på kropssiderne, der er anvendelige til forarbejdning. I dag er de to arter af kaimaner imidlertid hovedkilde til de ca. 1.5 millioner krokodilleskind, der forhandles på årsbasis.

Hurtig profit

Historien om jagten på krokodiller er desværre et kun alt for ofte set eksempel på en kommerciel fangst uden reguleringer: Der fokuseres med et utroligt kort sigte på hurtig profit, og inden nogen får tænkt sig om, kolliderer bestanden. For nogle arter har det taget bare et par årtier at nå til dette negative vende-

punkt. Så længe der blot kan skiftes til at overudnytte en anden art, sker der ikke afgørende ændringer.

Den generelle situation i dag er for mange lokalsamfund derfor, at den blinde udnyttelse har betydet fjernelsen af et betydeligt økonomisk potentiale. På Solomon-øerne har det vist sig, at bestanden af saltvandskrokodiller nu er så overudnyttet, at det er påkrævet med et totalt jagtstop i 10 år eller mere, for at bestanden kan bringes op på et niveau, der vil kunne give en konstant rentabel udnyttelse.

Håb forude

Trods den dystre historie er der begrundet håb for verdens krokodiller. Det skyldes to forhold: Der er i dag en mærkbar effekt af de internationale handelsrestriktioner - handlen med krokodilleskind er gået markant tilbage. Og der er efterhånden en række gode erfaringer med opdræt af krokodiller i farme.

Opdræt tilgodeser ikke alene de kommercielle interesser, men er også til direkte gavn for de vildtlevende krokodiller. Det skyldes det enkle forhold, at den mest effektive måde at drive farmene på er ved at hente æg i naturen, klække dem under beskyttede forhold og derefter fodre dyrene op til en størrelse, der kan give både et fornuftigt kød-

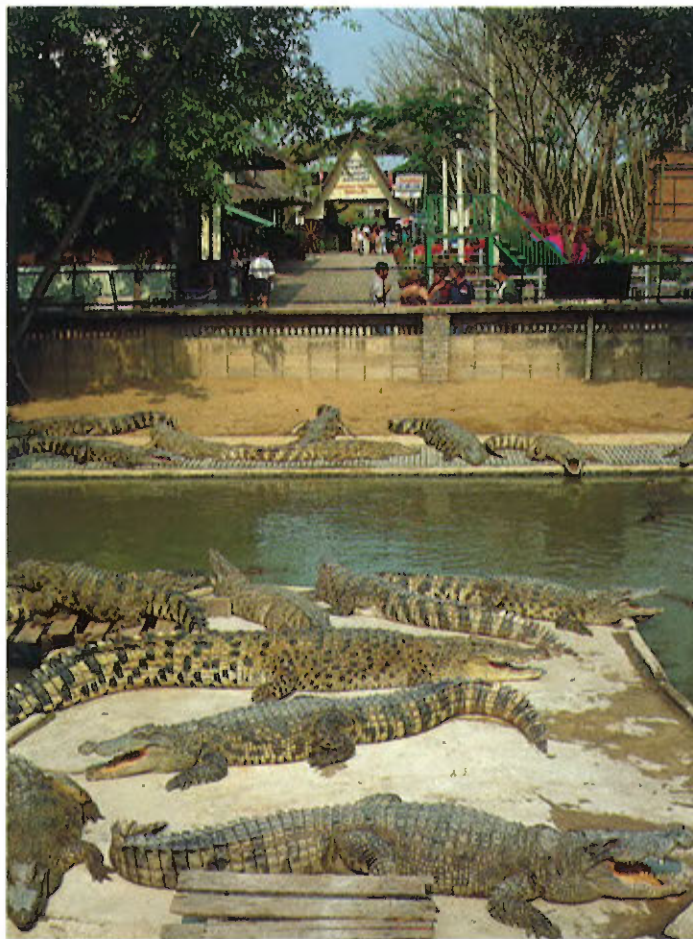

Foto: BuiFoto

udbytte og et værdifuldt skind.

Pointen i dette system er, at de vilde krokodiller får en attraktiv økonomisk værdi som leveran-

dører af æg. Og samtidig udgør de en god alternativ indtægtskilde, og bliver derfor forståeligt nok nemmere at tolerere i et område. Selve

Siam-krokodiller i en thailandsk farm. Arten er måske uddød i den vilde natur, men findes stadig i enkelte farme. Her er der desværre sket en vis opblanding med den nært beslægtede saltvandskrokodille.

indsamlingen af æg betyder ikke noget for bestanden, da langt de fleste krokodiller, der klækkes i naturen alligevel dør som helt unge.

I Zimbabwe findes kun én art, Nil-krokodillen. I starten af tresserne var bestanden blevet stærkt forringet p.g.a. jagt. Men samtidig startede man med at opdrætte krokodiller i farme på grundlag af æg indsamlet i naturen. I årene fra 1965-1987 var indsamlingen stærkt reguleret, idet de enkelte krokodille-farme blev tildelt en årlig kvote på, hvor mange æg hver måtte indsamle.

Siden 1987 er restriktionerne blevet lempet, idet der nu i princippet er fuldstændig fri indsamling mod, at der indleveres nøjagtige opgørelser over, hvor der er indsamlet æg og hvor mange. Disse informationer lægges nu til grund for den nøje overvågning af bestanden, der er nødvendig for at sikre en fortsat bæredygtig udnyttelse.

I dag indsamles i titusindvis af æg, men det skønnes at Zimbabwe har en vital vildtlevende bestand af krokodiller på omkring 50.000 dyr, mens der findes 150.000 dyr i farmene. Zimbabwes indsats for bevarelsen af den vilde bestand af Nil-krokodiller førte til, at arten for Zimbabwes vedkommende er flyttet fra den skrappe liste 1 under CITES-konventionen til den lempeligere liste 2.

Zimbabwe har derfor i dag mulighed for eksportere produkter fra krokodillerne, og alene i 1991 var der en eksport af skind til en værdi af 10 millioner danske kroner.

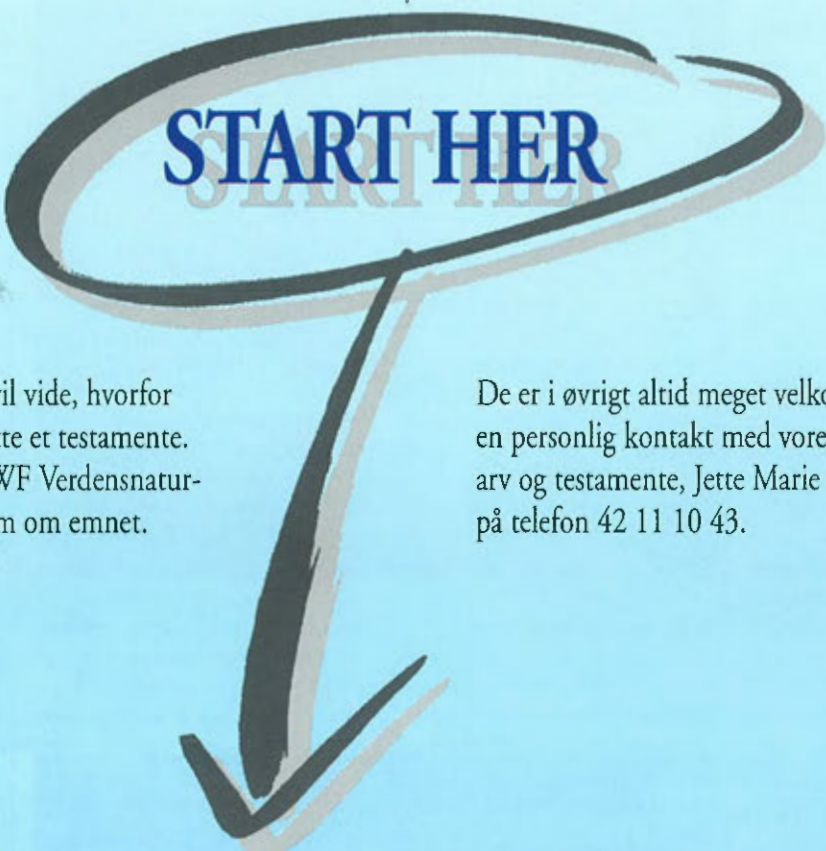
Da penge som bekendt er et af de stærkeste styringsredskaber, er der god grund til at tro, at krokodillerne alligevel har en fremtid på Jorden. Krokodillerne kan så småt begynde at tørre deres tårer. ■

Foto: BuiFoto

Den australske krokodille findes i ferskvand i kontinentets nordlige dele.

Der er et liv efter døden. Hjælp os med at bevare det.

START HER

Brug kuponen, hvis De vil vide, hvorfor det er en god idé at oprette et testamente. Eller hvis De vil låne WWF Verdensnaturfondens smukke videofilm om emnet.

De er i øvrigt altid meget velkommen til en personlig kontakt med vores rådgiver på arv og testamente, Jette Marie Kilsgaard, på telefon 42 11 10 43.

- ☐ **JA** jeg vil gerne have tilsendt brochuren "Den smukkeste arv, De kan efterlade, er en levende verden".
- ☐ **JA** jeg vil gerne låne videofilmen om arv og naturbevarelse. Jeg er indstillet på at returnere videoen efter én uge.
- ☐ **JA** jeg vil gerne ringes op for en snak om arv og testamente.

NAVN: _____

GADE: _____

POSTNR: _____

BY: _____

TELEFON: _____

Modtager
betaler
portoen

WWF
Verdensnaturfonden

Ryesgade 3 F
+++ 1043 +++
2200 København N
Att. Jette Marie Kilsgaard

NATUR NOTER

WWF beskytter naturområde i Kenya

WWF Verdensnaturfonden besluttede i foråret 1995 sammen med myndighederne i Kenya at udarbejde en plan for en fremtidig beskyttelse af et meget vigtigt naturområde i det nordlige Kenya. Det drejer sig om det 250 km² store Kiunga-reservat - et kystområde nær grænsen til Somalia. Det indeholder koralrev, mangrover og et stort antal interessante, marine dyr som søkøer, havskildpadder og delfiner. Samtidig huser en af småøerne i det kystnære område verdens største ynglekoloni af rosenterner.

Havskild- padder i Grækenland

De vigtigste ynglepladser for havskildpadder i Middelhavet ligger på den græske ø Zakynthos. Man regner med, at omkring halvdelen af alle hunner i Middelhavet bruger strandene på denne ø, når de lægger deres æg. WWF-Grækenland har nu, efter flere års forhandling med ejerne, opkøbt den vigtigste af alle strandene, med henblik på at sikre denne som en ideel yngleplads for de truede dyr. Pengene er tilvejebragt gennem private indsamlinger og med støtte fra EU. Samtidig har de græske myndigheder lovet at gøre hele den bugt, som stranden er en del af, til en marin nationalpark, hvor der vil ske begrænsninger i færdsel, fiskeri og anden menneskelig udfoldelse.

Bjørne vandrer ind i Norditalien

Bestanden af brune bjørne i det tidligere Jugoslavien er i god fremgang. Fra de bjergrige områder mod nord strejfer flere og flere dyr nu vestover og ind i alpeområderne i det nordøstlige Italien. Her planlægger fredningsfolk at plante

bl.a. frugttræer langs dyrenes foretrukne ruter for at etablere en form for beskyttelseskorridor, der skal holde bjørnene fri af de større veje og samtidig undgå, at dyrene kommer for nær områder, hvor der er mange husdyr i bjergene.

Foto: WWF

Godt nyt om bjerg-zebraen

Den mest sjældne zebra er den sydafrikanske race af bjergzebraen. Den ser nu heldigvis ud til at være uden for farezonen. Bestanden øges med 7 procent om året, og det samlede antal dyr udgør nu omkring 700. I arbejdet med at bevare den særlige zebraform er opstillet en målsætning om at få bestanden op på 2.500 dyr. Med den nuværende vækstrate vil dette mål være nået i år 2013. De to største enkeltbestande findes i nationalparkerne Karoo og Mountain Zebra, og herfra sker der nu overførsel af dyr til andre nationalparker i Sydafrika.

Bønder er sjældent glade for at have bjørne som naboer, men problemer kan undgås, hvis man sørger for passende kompensation til bønder, hvis husdyr ender som bjørneføde.

Kun én dansk paddeart i fremgang

Samtlige 14 danske arter af padder, med undtagelse af bjergsalamanderen, har været i tilbagegang herhjemme i de senere årtier. Der fremgår af en nylig udkommet bog "Bevarelse af Danmarks padder og krybdyr", der markerer Nordisk Herpetologisk Forenings 50-års jubilæum. En

meget målrettet og energisk indsats, med bl.a. gravning af vandhuller de steder i Sønderjylland, hvor bjergsalamanderen findes, har medført en betydelig fremgang for denne art. WWF Verdensnaturfonden har støttet dette arbejde økonomisk.

BREVKASSEN

Skriv til Levende Natur, mærket "Brevkassen". Spørgsmål vil blive besvaret af et panel af WWF Verdensnaturfondens videnskabsfolk og eksperter. Spørgsmål, der ikke er plads til i bladet, besvares personligt.

Er grønne T-shirts mere grønne?

Jeg ser så mange "grønne" T-shirts, når jeg er i byen for at kigge på tøj. På nogle står der, at det er håndplukket bomuld, andre at det er økologisk bomuld, og nogle helt tredje hedder det eller det andet med "Eco" eller "Green". Hvad er forskellen mellem betegnelserne, og er de egentlig mere grønne end andet tøj?

Venlig hilsen

Marie Louise Østergaard-Hansen
7140 Stouby

Jeg kan godt forstå, at du bliver forvirret. Nogle af de "grønne" mærker er rent fup, mens andre sidder på produkter, som er produceret på en meget mindre miljøbelastende måde. Det er kompliceret at producere tekstiler, bl.a. fordi produktet behandles på flere forskellige virksomheder. Men der er tre led i denne proces, hvor hensynet til miljøet har den største effekt.

Dyrkning af bomuld: Dyrkning og høst af bomuld belaster miljøet meget kraftigt. Der bruges kunstgødning og sprøjtemidler under dyrkningen og aflønningsmidler under høsten (så bomulden bare kan samles op fra jorden). Når der står "håndplukket" på et bomuldsprodukt, har der altså ikke været brugt aflønningsmidler. Hvis der står "økologisk dyrket", er der heller ikke brugt kunstgødning og pesticider. På engelsk vil der i så fald stå "organic cotton" eller "organic grown". Der findes endnu ingen kontrolordning i Danmark for økologisk bomuld, så man må stole på forhandleren.

Fremstillingen af tekstil: Der bruges meget vand og energi ved fremstillingen af tekstil, herunder i den såkaldte mekaniske proces som spinning og vævning. Nogle producenter renser og genbruger vandet på fabrikken og anvender en mindre energiforbrugende teknologi. Det er et vanskeligt område for producenterne, men det er meget vigtigt.

Behandling af tekstiler: Bomuldsstoffet behandles med en række kemiske stoffer, inden det syes til T-shirts. Det sker i den såkaldte vådproces. De mest miljøbelastende dele af vådpro-

cessen er blegning, farvning og tryk. Som regel bruges klor til blegning, og det er det værste. Andre gange bruges brintoverilte, der er mere skånsomt. Det er bedst at købe ubleget bomuld. Langt de fleste tekstilfarver indeholder store mængder af tungmetaller, der ledes ud i miljøet gennem spildevandet (eller via slam fra rensningsanlæg). Nogle af de "grønne" T-shirts er farvet med tekstilfarver, der ikke indeholder tungmetaller.

Der arbejdes i øjeblikket i EU-regi på en kontrolordning, så man kan udstyre "grønne" tekstiler med et EU-miljømærke. WWF Verdensnaturfonden har været med til at udforme betingelserne for, at tekstiler kan få et sådant mærke. WWF er ikke helt tilfreds med ordningen - bl.a. synes vi ikke, at den er skrap nok: Der mangler krav om, at der skal bruges økologisk og håndplukket bomuld og generelt renere teknologi. Ordningen omfatter i øjeblikket kun krav om begrænsninger af sprøjtemidler, ingen brug af tungmetaller eller andre giftige stoffer og ingen klor. Kriterierne skal revideres om tre år. EU-mærket er en lille blomst med stjerner, og den vil dukke op på tekstiler i løbet af et år.

Hvis du vil vide mere om "grønt tøj", kan du kontakte Grøn Information, Fiolstræde 17, 2. sal, 1171 København K, tlf. 33 13 66 88.

Venlig hilsen

Susanne Toft, Cand.scient.adm.

Bomuld høstet på naturvenlig vis - med håndkraft. Meget økologisk bomuld kommer fra Tyrkiet, hvorfra dette billede stammer.

GIV WWF EN HÅND

Den bedste håndsækning, du kan give WWF Verdensnaturfonden, er at skaffe et nyt medlem. Ring til Magdalene Rue på telefon 35 36 36 35 og få tilsendt hvervefoldere.

WWF BETALER IKKE ARVEAFGIFT

Naturen får fuldt og helt glæde af en arv til WWF Verdensnaturfonden. Som hjælpeorganisation er WWF nemlig fritaget for at betale afgift til staten.

For nærmere oplysning og brochure kontakt venligst Jette Marie Kilsgaard på telefon 42 11 10 43.

NOGEN BURDE GØRE NOGET

Hvis du har lyst til at gøre noget for naturen, er det en god idé at hjælpe WWF Verdensnaturfonden med at få flere medlemmer. Ring til Magdalene Rue på telefon 35 36 36 35 og få tilsendt hvervefoldere.

VARER I ODENSE

Pandabutikken på Sdr. Boulevard 83 over for Zoologisk Have har åbent mandag til fredag kl. 14.00 - 17.00. Velkommen

Naturmærket til statsministeren

Generalsekretær Lene Witte overrakte statsminister Poul Nyrup Rasmussen et smukt indrammet ark af årets Naturmærke 1995, da statsministeren var på en lille uges besøg i Baltikum i slutningen af marts. Naturmærket 1995, der viser dyr og planter i Baltikum, skal minde statsministeren om de enestående naturrigdomme, der findes netop i Estland, Letland og Litauen. WWF har mere end 30 pro-

Statsminister Poul Nyrup Rasmussen blev glad for arket med de smukke naturmærker, som generalsekretær Lene Witte overrakte ham.

jekter i de baltiske lande, og har bl.a. været med til at sørge for oprettelse af flere naturreservater. Årets Naturmærke 1995 er tegnet af den kun 23-årige kunstner Carl Christian Tofte.

Ny videnskabelig medarbejder

Henrik Dissing, 34 år, er fra marts ansat som ny medarbejder i WWF's videnskabelige afdeling. Han skal først og fremmest beskæftige sig med de projekter, WWF udfører i de baltiske lande og Rusland. Henrik Dissing er uddannet civilingeniør med speciale i miljøplanlægning og regional udvikling, og har siden 1991 arbejdet i DSB's miljøkontor, specielt med miljøvurdering af bygge- og anlægsprojekter. Han har sideløbende deltaget i miljø- og udviklingspro-

Henrik Dissing

jekter, dels for Birdlife i Vietnam, dels for Cowiconsult i Polen. Han har i en årrække været aktiv ornitolog. ■

Bodil Petersen.

Passer receptionen

Bodil Petersen, 49 år, er fra marts ansvarlig for WWF's reception og telefonomstilling. Hun kommer fra Spies og Tjæreborg, hvor hun med sikker hånd har styret netop reception og omstilling siden 1976. Bodil Petersen kan lide at gå tur i skoven og ved stranden. Og så er hun glad for havearbejde, som hun har mere tid til nu, hvor hendes to børn er blevet voksne. ■

Juni: Hold da helt ferie!

Af Kjeld Hansen, Bæredygtighed ApS

Terminie Carsten Graabæk

Ferie! Ferie!

Hvide strande, blåt hav og dage med strålende solskin. Vi slapper af, plejer os selv eller går på opdagelse i et fremmed land med en spændende natur.

Ferierejsen er et velgørende åndehul i millioner af travle menneskers hverdag, men for miljøet er den en hård belastning. De kilometerlange køer af privatbiler på Europas motorveje med pirrelige familiefædre bag rattet producerer udstødningsgasser i så enorme mængder, at de er ved at kvæle skovene i Tyskland og Østrig.

Endnu værre står det til langs Middelhavets engang så berømte strande. Den årlige invasion af 100 millioner charterturister har for længst nedslidt det miljø, der stadig lokkes med på turistbrochurerne farvestrålende fotos af friske, dyblå vande. Samme nedtur har ramt den jyske vestkyst, hvor turistslummen breder sig i takt med nedslidningen af det sårbare klitlandskab.

Hvad gør den miljøbevidste feriegæst? Ja, allerbedst er det at blive hjemme: Nul transport, intet ekstraforbrug og moderat pres på naturen. Men mindre kan også gøre det. Hvad med en cykle- eller vandreferie? Eller hold ferie herhjemme - og uden bil. Tag toget.

En gruppe fremsynede danske hoteller og feriecentre er gået sammen i projekt "Den Grønne Nøgle". Vælg et af dem... de sparer f.eks. på vandet...

Det kniber det til gengæld med hos de hundredetusinder af familier, der har det privilegium at råde over en lillebitte stump af den danske muld. Sommer og havevandring hænger sammen, selv om der er udstedt vandingsforbud i mange kommuner for at spare på de dyrebare dråber.

Hvad gør den snilde haveejer?
Installerer et simpelt anlæg til
opsamling af regnvand! Masser
af gratis, kalkfrit vand falder ned
fra himlen, hver gang den åbner
for sluserne.

Den simpleste metode er at samle vand i en trillebør, der får lov at stå ude, når det regner. Uden det store besvær kan man også etablere et enkelt opsamlingsanlæg ved at forbinde nedlørsrøret med en tønde. Læs selv hvordan i Guide til Genbrug, der er udgivet af Høst & Søn's Forlag i 1994. Håndbogen rummer også anvisninger på et automatisk drypvandingsanlæg til drivhuset - selvfølgelig baseret på himlens dråber.

Og endelig - når vi nu snakker om vand, så er der også noget, der hedder varmt vand. Flere end 15.000 danske familier har nu investeret i et solvarmeanlæg, der gør det muligt at slukke for oliefyret i sommerhalvåret - og alligevel have masser af varmt vand. I dag er anlæggene så effektive, at de betaler sig tilbage i løbet af 5-8 år.

For miljøet betaler de sig allerede fra den første dag. ■

Køb Natur- mærket i Pandabutikken

Naturmærket kan hele året fås i Pandabutikken i Odense, som også har et mindre udvalg af WWF's

postordrevarer. Butikken har til huse på Sdr. Boulevard 83, 5000 Odense C - lige over for Zoologisk Have. Der er åbent mandag til fredag kl. 14.00 - 17.00. Telefon: 65 91 36 35. Desuden kan Naturmærket bestilles fra WWF Verdensnaturfondens kontor i København på telefon: 35 36 44 05. Prisen er 30 kr. pr. ark. ■

Gaver og bidrag

Perioden 3.1-7.4.1995

WWF Verdensnaturfonden ønsker at sige tak til alle bidragydere. Det er alene pladsmangel, der tvinger redaktionen til kun at bringe oversigten over bidrag på 500 kr. og derover til WWF's hjælpearbejde. Tak for hjælpen.

Jan Aggerholm 500, Bettina Aller 1.000, Inger Alstrup 1.200, Anne Marie Ambjørn 500, Allan Andersen 500, Bendt Andersen 500, Christina Andersen 500, Claus Bøgh Andersen 500, Ellen Andersen 2.800, Helge Andersen 500, Henrik Andersen 500, Karin Andersen 2.500, Knud Andersen 500, K. Stenild Andersen 500, Lis Kamneyer Andersen 500, Lissi Andersen 500, Nils Andersen 2.000, Niels Ebbe Andersen 500, Ole N. Andersen 1.200, Susanne Andersen 500, Svend Andersen 600, T. Stokholm Andersen 500, Aase Andreassen 500, Astrup Kro 500, Bageriet Aurion 500, Axfield Consult 500, Sigfred Bach 500, Knud Bahr 600, Ib Ibsen Bank 600, Helen og Kurt Bessermann 1.000, Rosalind Bevan 500, Jytte Bigom 500, H. Bildsøe 500, A. Bjørklund 1.000, Elsie Bjørklund 1.000, Egil Bjaalberg 500, Laila og Poul Boel 600, Boligforeningen Ungdomsbo 500, Boligforeningen Vesterbo 500, Torben Bondrup 1.500, Lene Bordin og Finn Erik Kristiansen 500, Kenneth Bove 500, Brandt 500, Pia Hein Branebjerg 500, Fru E. Bremerdals Dyrefond 600, H.C. Brummerstedt 500, Inge Bruun 600, Hans Busk 500, Olaf Bärenholdt 1.000, Klaus Bønding 500, Svend Carstensen 500, Kirsten Cash 500, Chaufføernes Fagforening Kbhvn. 500, Werner Christell 1.500, Gerda Romlund Christensen 500, Fru H. Christensen 500, Jens P. Christensen 1.000, Marianne Christensen 1.000, Mikael Christensen 700, G. Christiansen 500, Pia D. Christoffersen 1.430, Margrethe Clausen 500, Marianne Collin 500, Anders Crone 2.200, Durdica Cupek 600, Nicolaj Dahl 500, Daloon A/S 1.000, Johs. Damholt 500, Danish Bamboo 1.200, Dansk Frisørforbund 500, Dansk Metalarbejderforbund Nyborg 500, DONG 1.000, Dragør System Service 500, Henning Duch 1.000, Dyrepasserne i Zoologisk Have 1.000, Lise Eberhard 1.000, Anne-Mette Ejlersen 500, Bodil Elling 500, Jens Elmerose 500, Alis Elsass 500, Maja Lisa Engelhardt 1.000, Thnr Erichsen 500, Ib Eriksen 2.200, Fabrik & Specialarb. Forb. 500, Helle Ferrolt 500, Mogens Fischer 1.000, Peter Fogdal 500, Jan W. Folting 1.000, Fornia ApS 500, Nils Foss 1.000, HKH Kmrprins Frederik 1.000, M. og S. Frederiksen 500, A. Fredsøe 500, Anja Fri-

edrichsen 600, Ole de Fønss 500, Johan Garde 620, Jacques Gauguin 500, Jette Geertsen 1.000, Peter Gerner 750, Helle Gernow 500, Ebrahim Azami Ghadikolahi 500, Bjørn Gjessing 700, Mette Giøng-Christiansen 500, Nanna Gjøel 3.000, Lars Hugh Grammy 500, Gudrun Grandal 600, Ninna Grandal 600, Torbjørn Grenness 600, Birgit Grøn 500, O. Gudik-Sørensen 500, Charlotte & Finn Gøtzsche 500, Jørgen Halberg 500, Bente Hammer 500, Asger Hansen 500, Bettina Hansen 500, Bruno Hansen 1.000, Ellen Hansen 500, Else Hansen 1.000, Gitte Schack Hansen 500, Gudrun E. Hansen 500, Hanne Hansen 500, H.B. Bøving Hansen 600, Henning Hansen 1.000, Henrik Juel Hansen 500, Lis G. Hansen 600, Lone Hansen 500, Pernille Årup Hansen 500, Ralf Hansen 500, Susanne Skou Hansen 1.100, Søren Hansen 675, Tage Hansen 500, Torben Fredløv Hansen 600, Erich Hartmann 500, Annette Hastrup 500, Eva Hecquet 500, Inge Heitmann 1.000, Karen Eberhardt Henriksen 2.000, Knud Hermansen 500, J. Hestbech & D. Gregersen 500, Inger Hirsch 1.000, HK-Ungdom København 500, Knud Holm 500, Richard Holm 500, Anette Holmfred 500, Ken Holst 500, Preben Holst 1.000, Homsyld Købmandsgaard 1.000, Mariane Hounum 1.200, Husligt Arbejderforbund Vanløse 500, Husligt Arbejderforbund Frederiksberg 2.600, J. Høyrup 1.000, Heddi Haack 600, Indu Lak 500, Morten Ipsen 500, Knud Aage Iversen 500, Hj. & B. Jacobsen 1.000, Solhveig Jacobsen 500, Stephan Jacobsen 500, U. og V. Jacobsen 1.500, Kjær Lunde Jakobsen 500, Lisbeth Jakobsen 500, A.G. Jensen 500, Anne Marie Jensen 1.000, Asta Thomsen Jensen 1.200, Bjarne J. Jensen 500, Christian Jensen 1.200, Dan Mønster Jensen 500, Henrik Jensen 1.000, Inger Jensen 500, Jan Lorenz Jensen 500, Jørgen Leth Jensen 650, Kirsten Jensen 500, Minna Irene Jensen 1.800, Poul H. Jensen 500, Sonja Rosenqvold Jensen 500, Susanne Jensen 500, Tage Villy Alstrup Jensen 500, Vagn Jensen 1.500, Inge Johannesen 600, Leif Bugge Johansen 500, Hans Justesen 600, Kirsten Justesen 500, Inge Jøndrup 500, Jøp, Ove & Myrhu 1.500, Birgit Jørgensen 600, Grethe Jørgensen 750, Hans Georg Jørgensen 500, Kjeld Jørgensen 500, Lars Jørgensen 1.000, K. Kampmann 1.000, Kavo Danmark 500, Knud Kirk 500, Søren Kjeldsen 500 Eva Kjer & Kim Hansen 500, Karan M. & Ove Kjær 500, Ole Kjøllev 675, Klausen & Partners 500, Irene Klausen 500, Marion Klein 500, Orette Kleiss 500, Frede Knudsen 500, Leif Barbré Knudsen 2.000, P. Knudsen 1.000, Ulla Knudsen 500, Chr. Knuth 500, Tang Koch 1.500, Bjarne Kok 600, Helle Koustrup 500, Lars Krarup 600, Mai-Britt Kristensen 500, Camilla Krisiansen 1.000, Hanne Krøger 500, Kvindeligt Arbejderforbund 1.500, Jakob Kähler 500, Jan Kolner 1.200, Eva Kaas-Petersen 500, Lisbet

Deler Lotto-gevinst med WWF

Da den unge skuespiller Christian Damsgaard Nielsen var så heldig at vinde i Viking Lotto, var han ikke et øjeblik i tvivl:

WWF skulle have de 100.000 kr. af gevinsten! Christian har derfor oprettet et 10-års gavebrev til fordel for WWF. Vi er meget glade og taknemmelige for dette initiativ og ønsker Christian held og lykke i karrieren; for tiden laver han børneteater i Århus.

Landström 1.000, P. Lange-Hansen 500, Anne larsen 500, Anette M. Larsen 500, Inge Larsen 500, Kenneth Larsen 500, Marianne Larsen 1.000, Poul Lassen 500, Edith Lauridsen 900, Dina B. Laursen 500, Eva Liebst-X-Tuttle 600, B. & S. Linder 500, Vagn Lindström 2.000, Stefan Linstow 500, Flemming Lund 500, Inge Lunde 500, Berend Lundt 500, F.N. Madsen 500, Hanne T. Madsen 500, Palte Madsen 750, Ernestine & Palte Marth 500, Anne-Marie Marcussen 500, Anne Lise Mathiasen 1.500, Mette Maultitz 500, Poul Merckelsen 500, Grethe Meyer 500, Mads Michelsen 600, Per Mikkelsen 500, Ruben Mikkelsen 500, Jens Mogenssen 500, H.H. lensgreve Moltke 500, Børge H. Mølved 500, Kim Mühlenfeldt 500, Søren H. Møller 500, Jørgen Mørup 500, Anne M. Maarbjerg 500, Gerd E. Nellemann 500, Allan Nielsen 500, Arne Vinten Nielsen 675, Claus David Nielsen 1.000, Djer-nis Nielsen 500, Ebbe R. Nielsen 500, Emilie og Alfred Nielsens Minde 500, Henry Nielsen 1.500, J. Nielsen 1.000, Fru Mægaard Nielsen 1.000, Kim Nielsen & Malou Grønberg 500, Niels Buhl Nielsen 500, Søren Havig Nielsen 500, Thyra Nielsen 500, Lizzie Norstrand 1.000, Inger Nørholm 500, Tage Olesen 500, Grete Olsen 500, Jesper Olsen 500, Jørgen Olsen 600, Finn K. Oxenbøll 500, Anette Werner Pedersen 500, Elsebeth Pedersen 1.000, Familien pedersen 1.000, H. Non-bo pedersen 500, J. Pedersen 500, Jens Velsky Pedersen 500, Johanne Pedersen 1.000, Karen & Kenno Pedersen 750, Lykke Pedersen 500, Poul Pedersen 500, Steen Pedersen 500, Svend Erik pedersen 500, A/S J. Petersen 500, Bent Stadel Petersen 750, Edith E. Petersen 500, Helle Kragh Petersen 500, Susanne Petersen 500, Kim Pfeiffer 500, Suzanne Pichard 500, Annette Pii 500, Uni Pinholt 500, Maria Ploug 1.115, PMF København 500, PMF Sønderjylland 500, Susan Poulsen 1.000, Morten Pust 500, Peter rask & Susanne Lund 500, Sven Rask 500, Frederik Bruun Rasmussen 500, Inge Kaas Rasmussen 600, Porse Rasmussen 500, Svend rasmus-sen 500, Elze Relster 500, Nina Remark 500, Kette Rolfsgaard 500, Annie Rosenby 500, Mariann Rosenørn 600, Henrik Saxt-orph 1.175, Henrik R. Scheel 1.500, Kim Schou 500, M. Schoutbye 1.000, Krister M. Schwenn 500, Per Schröder 500, Ib Seed-orff 675, Vilhelm Jørgen Sjøberg 500, M. Sjørsløv 500, Skanderborg Champignon 500, Else Skjærbaek 1.700, Kjeld Skjærbaek 1.000, Grete Skov 1.000, Helge Skytte 500, Carsten Skaarup 500, Sven Sparholt 500, Lilli Sparre 500, Special- & Fabrik-arb. Fagforen. Glostrup 1.000, Jens J. Spo-niag 500, Srig S. Steenbjerg 500, Dorte Stendevad 600, Rob. Stenstrøm 500, Mere-te Stephens 500, L. Stryhn & Tom Laur-sen 1.000, Jesper Søe 500, Eva Sønderga-ard 500, Jens Søndergaard 500, Kell Sen-nichsen 500, C.B. Øynder Sørensen 600, Ebbe Sørensen 500, Elga Thulsted Søren-

sen 600, Henrik Jan Sørensen 500, Lars Sørensen 500, Villy Sørensen 500, H. Hardager Tarallo 500, Tena Invest 500, Hugo Tengstedt 500, Erik Thalling 500, Ida Thilade 1.000, Svend-Erik Thestrup 1.000, Louise og Søren Tholke 500, Jørgen Thomsen 620, Kirsten Pagh Thomas 500, L. Thomsen 500, Christine Thorslund 500, Tiger Press International 500, Palle Tobiesen 500, Fritz Togo 500, Finn Thulstrup 1.000, H. & F. Troelstrup 1.000, Robert Troensegaard 6.000, Ida Tørsleff 875, Charlotte Vangsgaard 500, Vemmetofte Kloster 500, Kirsten Vendelboe 500, Hanne Vestergaard 500, Claus René Villadsen 750, Vilvorde Kursuscenter 500, Mette og Jens Carlsen Virklund 1.000, Carl-Erik Weltz 500, Kai West 1.000, Lena Wied 500, Estrid Wilhelmsen 1.500, Williams Reklamebureau 675, Arne Wohlt 600, A. & O. Worts 500, Ytte Zieler 720.

**Bidrag fra
fonde og legater:**

O.P. Christensen og Hustrus Fond
10.800, Fonden af 8. juli 1983 10.000,
Unidanmark-fonden 10.000.

Nye støttekreds-kontakter:

Alan Wessel 1.000 kr. årligt, Claus Pedersen 1.500 kr. årligt, Christian Darnsgaard Nielsen 10.000 kr. årligt.

AIV

WWF har modtaget 25.000 kr. fra boet efter Oda Adeline Herdis Jensen og 3.000 kr. fra boet efter Karla Magdalene Martine Mortensen. Vi er meget taknemmelige over, at flere og flere betænker WWF i deres testamente og på denne måde sætter os i stand til at gøre en stadig større indsats for at bevare naturen til glæde for de kommende generationer.

Tapir støtter naturen

WWF har indgået samarbejde med firmaet Jamont Denmark A/S, der producerer Tappir toilet-papir og køkkenruller - uden klorblegning og fremstillet af genbrugspapir. Både på pakkerne og på skiltene i butikkerne får forbrugerne information om WWF Verdensnaturfondens naturbevarende arbejde, og der er selvfølgelig også opfordring til at melde sig ind i WWF eller Panda-klubben.

Max Havelaar-mærket.

Af Nina Schiøtz

Max Havelaar-mærket er din sikkerhed for, at kvaliteten er høj i alle led. Med denne mærkning garanterer Max Havelaar (udtales: harvelar), at de enkelte familiebrug og småbønder får en fair pris for deres produkter.

Når bøndernes vilkår forbedres, er der råd til mere langsigtede miljøhensyn i selve kaffedyrkningen. Og efterhånden som plantagerne nærmer sig den økologiske balance, stiger kvaliteten af de bønner, der høstes.

Derfor betyder elefant-mærket, at kaffen smager, som god kaffe skal. Og smagen bliver ikke ringere af, at du også skænker kaffebønderne en tanke.

Du finder elefanten på en række forskellige typer kaffe i både supermarkeder og andre butikker. Max Havelaar blander sig ikke i, hvad kaffemærket hedder, eller hvilken smagstype der er tale om. Max Havelaar er kun en mærkningsordning, som påtager sig at godkende og kontrollere, at kaffen er dyrket fornuftigt og handlet til bæredygtige priser.

Fri for spekulation

Max Havelaar-ordningen overflødiggør de mange mellemhandlere og spekulanter, som på verdensmarkeder henter betydelige fortjenester på kaffehandel i stor skala. Denne spekulation er årsag til stærkt varierende kaffepriser for forbrugerne: Når priserne er i bund, får bønderne alt for lidt for deres kaffe, og når priserne topper, er det i reglen mellemhandlerne, der tager hele avancen.

Som forbruger bidrager du til en sundere fordelingspolitik, når du køber en kaffe, som bærer elefant-mærket. Så har småbønderne nemlig fået deres rimelige del af kagen.

Skænk kaffebønderne en tanke

Nu kan du gøre en god handel i dobbelt forstand:

Du kan skænke dig selv en god kop kaffe af høj kvalitet.

Og du kan gøre det med god samvittighed, for kaffen bærer et mærke, der garanterer, at kaffebonden har fået en fair pris for sine bønner.

Mærket er Max Havelaar, og du kan her læse mere om ordningen

Det er det, Max Havelaar kalder bæredygtig handel.

Et navn, der forpligter

Det hele begyndte i 1859, da en hollandsk embedsmand skrev en dokumentarisk roman om de utålelige forhold for landarbejderne i de hollandske kaffeplantager i Indonesien. Romanens hovedperson, som bekæmpede ulighed og uretfærdighed, havde forfatteren døbt Max Havelaar.

Knap 130 år senere tog en ny organisation samme forpligtende navn: Mærkningsordningen Max Havelaar blev stiftet i Holland i 1988 for at skabe mere lighed og retfærdighed for småbønderne i udviklingslandene. Man tog straks fat på kaffen, som vi er storforbrugere af i mange industrialiserede lande, og ideen bredte sig hurtigt til Belgien, Tyskland, Storbritannien, Schweiz, Luxembourg, Frankrig, Østrig og Japan.

Fra 1995 kan man også købe bæredygtigt dyrket og handlet kaffe i Canada, Italien og Danmark.

Max Havelaar Danmark

Hvert land har sin egen nationale Max Havelaar organisation, som skaber kontakt til de lokale kafferi-

sterier og oplyser om mærkningsordningen for bæredygtig handel.

I Danmark blev Max Havelaar-Fonden stiftet i 1994 af Folkekirkens Nødhjælp, Ibis, Mellemfolkeligt Samvirke, Ulandsimporten, Arbejderbevægelsens Internationale Forum og WWF Verdensnaturfonden.

Det danske mærke kendes på elefanten med reksten "Max Havelaar Danmark. Garanti. Bæredygtig Handel".

Fonden skal ikke tjene på mærkningsordningen, som betales over de licensaftaler, der indgås med kafferisterier. Indtægterne herfra bruges til kontrol af ordningen og til markedsføring af elefant-mærket. Fonden hverken producerer eller sælger de mærkede produkter.

Efterhånden vil Max Havelaar Fonden markedsføre andre mærkede varer i Danmark. Hvis du vil vide mere om ordningen, kan du abonnere på fondens blad, der udkommer fire gange årligt. Skriv til Max Havelaar Fonden i Danmark.

Fra bonde til bruger

Den mærkede kaffe er købt direkte hos småbønder, der arbejder i familiebrug. Bønderne tilslutter sig Max Havelaar ordningen ved at

danne demokratiske andelsforeninger, som opfylder en række specifikke betingelser, der i længden er til gavn for bonden, lokalsamfundet og miljøet.

En af betingelserne er, at bonden dyrker flere afgrøder end blot kaffe - både for at gøre ham mindre afhængig af klimaets indvirkning på årets udbytte, og for at fremme høstens kvalitet. Sammenplantning af kaffetræer og skyggegivende afgrøder giver f.eks. kraftigere bønner med større aroma, og værner samtidig jorden mod den udpining, der følger af monokultur.

Til gengæld får bonden en garanteret mindstepris - svarende til FN's beregning af en rimelig aflønning for et godt stykke arbejde - som typisk ligger et pænt stykke over den pris, mellemhandlerne tilbyder.

Andelsforeningerne optages i Max Havelaars internationale kafferegister, ICR. Dette register drives i fællesskab af de nationale mærkningsorganisationer, der samarbejder om at kontrollere de tilsluttede andelsforeninger og skabe kontakt til nye.

Kafferisterierne forpligter sig til at købe kaffe direkte fra andelsforeningerne i ICR på betingelser, som kontrolleres af den nationale Max Havelaar organisation. Ud over den garanterede mindstepris bliver bønderne tilbudt langsigtede kontrakter og gode kreditter, så de trygt kan investere i at forbedre deres produktion til gavn for miljøet.

Max Havelaar Fonden Danmark
c/o FKN, Nørregade 13,
1165 København K
Tel: 3315 2800, Fax: 3312 5675
Generalsekretær Nina Schiøtz

Kaffe er et af de helt store eksportprodukter for u-landene. Derfor er det af stor betydning for kaffebønderne, at de får en ordentlig pris for deres kaffe.

Foto: CCD Handlins

Brutalis som brækjern

Af Poul Guldberg

Vi danskere er et underligt folkefærd. Passerer vi i bil en skov en mørk aften, og hører vi pludselig et bump, så skal der nok være nogle, der hellere så en gammel dame viklet ind i kofangeren end et rådyr med bedende, brune øjne.

Vi kan ikke tåle at se dyr lide, som Jørgen Ryg så smukt udtrykte det i monologen Fru Duerlund. Og det passer. Avisernes billeder af voldsomme glider ned sammen med rundstykkerne, men er to hvaler strandet, ser vi en sælunge få kraniet knust af en kølle eller er fugle sølet ind i olie - så gør det ondt langt ind i sjælen. Og det er jo godt nok. Men af og til får disse følelser os til at foretage irrationelle handlinger. Her er et eksempel.

For omtrent sytten år siden blev næsehornet Brutalis født i en zoo i England. Moderen ville ikke kendes ved ham, og derfor kom han i de første leveår til at gå sammen med en bassethund, der undertrykte ham. Brutalis blev adfærdsvanskelig - for ikke at sige sindssyg. Som Sorteper gled han fra zoo til zoo. Med ødelæggelser til følge. I Aalborg zoo og Givskud Løvepark ødelagde han inventar for minimum 200.000 kr.

Ingen ville have det voldsomme dyr, og en aflivning rykkede nærmere. Indtil en dag. I en safaripark i Namibia havde man hørt om Brutalis, og hvis danskerne ville betale for transporten, så ville de gerne modtage krapylet. Og som sagt så gjort. Aalborg og Givskud splejsede om de ca. 200.000 kr., det kostede at flyve Brutalis til det sydlige Afrika.

Og det er jo fuldkommen vanvittigt. At bedøve store dyr er ikke ufarligt - det hænder, at de ikke vågner op af bedøvelsen. Ville Brutalis klare bedøvelsen? Ville han kunne klare klimaskiftet fra danske frostgrader til 40 grader i skyggen? Ville han kunne finde føde og undgå giftige planter? Ville

han undgå giftslanger og andre næsehorn? Og var reservatet nu også sikret godt nok mod krybskytter? Brutalis' odds var dårlige og prisen for turen høj.

Når man så tænker på, hvad man kunne have gjort for de 200.000 kr. Brutalis er et hvidt næsehorn, og den art er ikke længere udryddelsestruet. Bestanden vokser. Derimod er der f.eks. ikke mange eksemplarer af de sorte næsehorn tilbage. For ca. 200.000 kr. kunne man hyre og udruste flere afrikanske vagter med rifler og knallerter i flere år. Den indsats ville redde mange næsehorn og ikke bare et enkelt.

Set ud fra et naturbevarelsessynspunkt var det mest logisk at aflive Brutalis og sende pengene til Afrika. Men sådan er verden jo ikke skruet sammen. Zoologiske haver er private virksomheder, der har til opgave at sikre optimale forhold for dyrene og gæsterne, og samtidig skal de få økonomien til at hænge sammen. Så lad os se det i øjnene: Pengene var aldrig blevet brugt til at redde næsehorn for. Men hvorfor kastede de to zoologiske haver sig så ud i det risikable "Projekt Brutalis"?

Vi mennesker har det med, på godt og ondt, at personificere dyr. Brutalis var allerede en kendt personlighed i medierne og kæledægge blandt mange af Løveparkens gæster. Og kæledægger slår man ikke bare sådan ihjel. Tænk, hvis vi aflivede delfinen Flipper, collien Lassie, travhesten Tarok eller pingvinen Pondus - selv om de var sunde og raske! Det ville skabe utrolig badwill.

Men var det så det hele værd?

Jeg så, hvor "ulykkelig" Brutalis var i fangenskab. Alt for ofte har jeg mærket den underlige lugt af brændt hår i næseborerne, når Brutalis med utrolig kraft bankede sit fladslidte horn mod tremmerne i næsehornshuset.

Foto: Linda Henriksen

Det billede var frisk i erindrungen den morgen, vi lukkede ham ud af homaen i Namibia. Da det to ton tunge næsehorn stod i silhouet mod morgensolen med små støvskyer om benene, sad hjertet helt oppe i halsen på os. Han kunne lugte os - ville han nu gå amok og løbe tværs gennem det tynde strømførende hegn? Men Brutalis havde fuldstændig skiftet sind. Han tussede roligt og smågræssende ud over savannen.

Det øjeblik glemmer jeg aldrig.

Det er nu 16 måneder siden, det voldsomme dyr fik friheden. Brutalis har godt nok lavet buler i et par biler, der kom for tæt på, og ind imellem har vagterne i reservatet søgt tilflugt i træerne, når naturens bulldozer begyndte at skrabe i jorden. Men terroristen fra Givskud

Poul Guldberg er journalist og vært på DR TV's forbrugerprogram "Rene ord for pengene". Poul Guldberg var i januar 1994 med til at flyve det uregerlige næsehorn Brutalis til et naturreservat i Namibia.

kud lever i bedste velgående, og selv om han aldrig har intresseret sig for det andet køn, så har han nu fundet sammen med en hun, så måske...

Strik mod alle odds har han klarret sig - og det er alle pengene værd. Men det er i virkeligheden det mindste af det hele. Brutalis blev verdensberømt og et glimrende eksempel på, at det nytter at bruge penge på naturbevarelse - og lad os samtidig håbe, at han og alle de andre dyre-berømtheder kan bruges som brækjern for de truede dyrearter, der trænger til en kærlig og økonomisk håndsrækning. ■